

تقویم تاریخ

فرهنگ و تمدن اسلام و ایران

(جلد سوّم)

دکتر علی اکبر ولایتی
دکتر محمدرضا شمس اردکانی - دکتر محمدرضا مخبر دزفولی - فرید قاسملو

سرویراستار
مهنّاز مقدسی

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۴۲۴۹۷

کتابک جلد سوم: ۱-۱۳۴۴-۰۰-۹۷۸-۹۶۴

بہا: ۵۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

همکاران طرح

(مؤلف)	سنجابی، پریسا	(مؤلف)	اسکندری، زینب (سارا)
(مؤلف)	شادفر، شیرین	(مؤلف)	اسماعیل نسب، عبدالحسین
(مؤلف)	شادمائی، معصومه	(طراح و صفحه‌آرای جلد)	اسماعیلی، شیدا
(مؤلف)	شمس‌الدینی، پیام	(ویراستار)	اقتصادنیا، سارا
(مؤلف)	شهرامی، افشین	(مؤلف، ویراستار)	اکبری، معصومه
(مؤلف)	شهسواری، ثریا	(مؤلف)	امینی، فرشید
(مؤلف)	صاحب‌اختیاری، لیلا	(نمونه‌خان، حروف‌نگار)	ایلخانی، زهرا
(مؤلف)	صادق‌زاده، حبیبه	(مؤلف)	بحرالعلوم، فرزانه
(مؤلف، ویراستار)	صادقی مکی، صدیقه	(مؤلف)	برات‌زاده، لیلی
(مؤلف)	صدقی، منظر	(مؤلف، ویراستار)	بنیاد، معصومه
(مؤلف)	صدقی، مونا	(مؤلف)	بهزادی، ابوالقاسم
(مؤلف)	صیامیان، زهیر	(مؤلف)	پرتوی، آناهیتا
(مؤلف)	ظریفی، طیبه	(مؤلف)	پولادوند، محمد
(مؤلف، ویراستار)	عباسپور، هومن	(مؤلف)	پیرحسینلو، مجید
(مؤلف)	علاعیان، حامد	(مؤلف، ویراستار)	تاجیک، عاطفه
(مؤلف)	علی‌مراد، علی	(مؤلف، ویراستار)	ترابی، عاقله
(مؤلف)	فرهودی، فاطمه	(مؤلف)	تقی‌پور، اشکان
(مؤلف، حروف‌نگار)	قنادی خیابان، شعله	(مؤلف)	تنها، نگار
(مؤلف، ویراستار)	کبیری، صبور	(مؤلف)	جاوید خلیلی، نیلوفر
(مؤلف، ویراستار)	کوتی، سپیده	(مؤلف)	جواد، مهدیه
(مؤلف)	کنجی، سمیه	(مؤلف)	حاج کریمی، سهیل
(مؤلف)	لاجوردی، راحله	(مؤلف)	حبیبی، مهدی
(مؤلف)	مافی، مهتاب	(مؤلف)	حسین‌زاده، سید احمد
(مؤلف)	مافی، مهشید	(مؤلف)	حسینیان، مجد، علی
(مؤلف)	مجیدی، سیمین	(مؤلف)	خافی، زهرا
(مؤلف)	محبوبی، مهدی	(مؤلف)	خالقی، عبدالحسین
(مؤلف)	مرادی‌خواه، طاهره	(مؤلف)	خدارحمی، فاطمه
(مؤلف)	مرادی، عبدالحمید	(ویراستار، نمونه‌خوان)	خرمی، نازیلا
(مؤلف)	مصلی، صغری	(تهیه‌کننده فهرست پایانی)	خوش‌نیت، رویا
(مؤلف، سرویراستار)	مقدسی، مهناز	(مؤلف، ویراستار)	دانیالی، لثا
(مؤلف)	ملاعباس‌زاده، اسماعیل	(مؤلف)	داودآبادی، فاطمه
(مؤلف)	ملاعباس‌زاده، عباس	(مؤلف)	راکی، پوران
(مؤلف، ویراستار)	موسوی خلخال، احسان	(مؤلف)	رستمی، فرح
(مؤلف)	موسی کاظمی، ابوالفضل	(مؤلف)	رشمه، الهه
(مؤلف)	میرزائی، عطیه	(مؤلف)	رفیعی، محمد
(مؤلف)	میرسجادی، محمدکاظم	(مؤلف)	زارع، شهربانو
(مؤلف)	نوروزی، ایمان	(مؤلف)	زمانی، منیره
(مؤلف)	نیکوکار، حمیدرضا	(مؤلف)	سرمدی، مصطفی
(مؤلف)	وطن‌پرست، علی‌اکبر	(مؤلف)	سروری، امید
(مؤلف)	یادگاری، فاطمه	(مؤلف)	سلیمانی، محسن

فهرست

مقدمه	نه
طبيب شیرازی، محمدباقر	۲۶۶۱
طبيب شیرازی، میرزا محمد	۲۶۶۲
طرسوسی، ابوطاهر	۲۶۶۳
طسوجی، عبداللطیف	۲۶۶۵
طغرای مشهدی	۲۶۶۶
طوسی، خواجه نصیرالدین	۲۶۶۹
طوسی، شرفالدین	۲۶۷۳
طوسی، محمدبن اسلم	۲۶۷۴
ظهوری تَرشیزی	۲۶۷۶
ظهیرالدین مرعشی	۲۶۷۸
ظْهیر فاریابی	۲۶۸۲
عامری، ابوالحسن	۲۶۸۵
عباس میرزا	۲۶۸۷
عبدالحمید ملک الکلامی	۲۶۹۰
عبدالرحمان خازنی	۲۶۹۳
عبدالقادر حافظ مراغی (مراغه‌ای)	۲۶۹۵
عبدالله صیرفی	۲۶۹۸
عبدالله عاشور	۲۷۰۰
عبدالله مذهب شیرازی	۲۷۰۱
عبدالمطلب (میرزا مطلب مستشار)	۲۷۰۲
عبدالنبی	۲۷۰۴
عبدی نیشابوری، عبدالله	۲۷۰۵
عُیید زاکانی	۲۷۰۷
عُتبی، ابونصر محمد	۲۷۱۲
عراق، ابونصر	۲۷۱۵
عراقی، سلطان محمد	۲۷۱۹
عراقی، فخرالدین	۲۷۲۱
عرضی، مؤیدالدین	۲۷۲۳
عرفی شیرازی	۲۷۲۴
عزالدین کاشانی، محمودبن علی	۲۷۲۹
عسگری، حسن بن عبدالله	۲۷۳۳
عصار تبریزی، شمس‌الدین محمد	۲۷۳۵
عصامی، خواجه عبدالملک	۲۷۳۸
عصمت بخاری	۲۷۴۰
عضدالدوله	۲۷۴۲
عطار، خواجه حسن	۲۷۴۵
عطار، خواجه علاءالدین	۲۷۴۶
عطار نیشابوری	۲۷۴۹
عقیلی، محمدحسین	۲۷۵۳
علاءالدین تبریزی	۲۷۵۵
عَلّامی، أبو الفضل	۲۷۵۶
علوی شیرازی، محمدهاشم	۲۷۶۰
علی تادلی	۲۷۶۲
علی تبریزی، جواهر رقم	۲۷۶۳
علیرضا عباسی	۲۷۶۵
علیقلی جباردار	۲۷۶۷
علی لالا	۲۷۷۰

۲۸۸۳	فرغانی، احمد	۲۷۷۲	عمادالکتاب
۲۸۸۶	فرهاد میرزا	۲۷۷۴	عماد فقیه، علی بن محمد
۲۸۹۰	فرید آخول	۲۷۷۷	عمادی شهریار
۲۸۹۲	فزاری، ابراهیم	۲۷۸۱	عمیق بخارایی
۲۸۹۵	فسایی، حسن	۲۷۸۵	عنبرین قلم، عبدالرحیم
۲۸۹۷	فصیح خوافی	۲۷۸۷	عنصرالمعالی کیکاوس
۲۸۹۹	فضل الله بن روزبهان خنجی	۲۷۹۰	عنصری
۲۹۰۳	فضل بن شاذان	۲۷۹۴	عوفی بخارایی
۲۹۰۵	فضولی بغدادی	۲۷۹۶	عین القضاة همدانی
۲۹۱۲	فضیل عیاض	۲۸۰۱	عین ماهرو
۲۹۱۶	فلکی شروانی	۲۸۰۴	عُجْدَوانی، خواجه علاء الدین
۲۹۱۹	فَندِرشکی، ابوالقاسم	۲۸۰۵	غُرناطی، ابوحامد ابو عبدالله
۲۹۲۱	فیض کاشانی، ملا محسن	۲۸۰۸	غزالی، احمد بن محمد
۲۹۲۴	فیضی فیاضی	۲۸۱۱	غزالی، محمد بن محمد
۲۹۲۷	قائنی، میرزا حبیب	۲۸۱۴	غَزَنَوی دهلوی، بدرالدین
۲۹۳۲	قائم مقام فراهانی، ابوالقاسم	۲۸۱۵	غفاری، ابوتراب
۲۹۳۶	قائم مقام نوری، میرزا صادق	۲۸۱۷	غفاری کاشانی، ابوالحسن
۲۹۳۹	قاری یزدی	۲۸۲۰	غیاث الدین جمشید بن مسعود
۲۹۴۱	قاسم انوار	۲۸۲۷	غیاث الدین نقاش
۲۹۴۵	قاسم علی چهره گشای	۲۸۲۸	غیلان بلخی
۲۹۴۷	قاسمی گنابادی، محمد قاسم	۲۸۳۰	فارابی
۲۹۴۹	قاضی زاده رومی، صلاح الدین	۲۸۴۳	فارسی، تقی الدین
۲۹۵۱	قاضی سعید قمی	۲۸۴۵	فارسی، شمس الدین عمر
۲۹۵۴	قاضی صاعد الدلسی	۲۸۴۶	فارمدی، ابوعلی
۲۹۵۶	قاضی میبدی یزدی	۲۸۴۸	فاطمه جوزدانی اصفهانی
۲۹۶۰	قائنی، ابوالحسن	۲۸۴۹	فخرالدین اسعد گرگانی
۲۹۶۱	قائنی، سلطان علی	۲۸۵۲	فخرالدین صفی، علی بن حسین
۲۹۶۳	قدیمی گیلانی، محمد	۲۸۵۴	فخر رازی
۲۹۶۷	قُرطبی، عرب بن سعد	۲۸۵۸	فخری هروی
۲۹۶۸	قزوینی، امیر ابراهیم	۲۸۶۱	فرامرزی خداداد (سمک عیار)
۲۹۷۰	قزوینی، ذوالنون خیارجی	۲۸۶۵	فراهانی، آقا حسینقلی
۲۹۷۱	قزوینی، زکریا	۲۸۶۷	فراهانی، آقا علی اکبر
۲۹۷۴	قزوینی، میرزا نبی خان	۲۸۶۹	فراهی، ابونضر
۲۹۷۶	قزوینی، یحیی	۲۸۷۱	فرخ بیک مصور
۲۹۷۷	قُسطابن لُوقا	۲۸۷۳	فرخی سیستانی
۲۹۷۹	قُشیری، عبدالکریم بن هوازن	۲۸۷۹	فردوسی

۳۰۶۴	کَلیم کاشانی	۲۹۸۳	قَصَاب آملی، ابوالعباس
۳۰۶۷	کلینی رازی، ابوجعفر	۲۹۸۶	قَطان مروزی
۳۰۶۹	کمال‌الدین اصفهانی، ابوالفضل اسماعیل	۲۹۸۸	قطب‌الدین حیدر
۳۰۷۱	کمال‌الدین فارسی	۲۹۹۰	قطب‌الدین لاهیجی
۳۰۷۵	کمال‌الملک	۲۹۹۲	قَطران
۳۰۸۱	کمال خُجندی، مسعود	۲۹۹۵	قفطی، علی بن یوسف
۳۰۸۵	کمیت بن زید	۲۹۹۸	قَلاتسی، بدرالدین محمد
۳۰۸۷	کُندی، یعقوب بن اسحاق	۲۹۹۹	قَلصادی
۳۰۸۹	کنی رازی، حاج ملا علی	۳۰۰۱	قَلقَشندی، شهاب‌الدین
۳۰۹۱	کوبنانی، ابواسحاق	۳۰۰۳	قلیوبی، شهاب‌الدین
۳۰۹۳	کوروش کبیر	۳۰۰۴	قمری بخاری
۳۰۹۶	کوشیار بن لبان	۳۰۰۶	قوامی رازی
۳۰۹۷	کیکاووس رازی	۳۰۰۸	قوللر آغاسی
۳۰۹۹	گروسی، حسنعلی خان	۳۰۱۱	قیصر تعاسیف
۳۱۰۶	گلستانه، علی اکبر	۳۰۱۳	کاتب اصفهانی
۳۱۰۸	گنابادی، مظفر بن محمد قاسم	۳۰۱۵	کاتب رومی
۳۱۰۹	گوهر شاد بیگم	۳۰۱۶	کاتبی ترشیزی
۳۱۱۱	گیلاتی، احمد بن محمد	۳۰۱۹	کاتبی قزوینی، علی بن علی
۳۱۱۴	گیلاتی، حکیم علی	۳۰۲۱	کاشانی، ابوزید
۳۱۱۵	گیلاتی لاهیجی، شمس‌الدین محمد	۳۰۲۴	کاشانی، عبدالعزیز
۳۱۱۷	گیلاتی، محیی‌الدین عبدالقادر	۳۰۲۶	کاشانی، عبدالله بن علی
۳۱۱۹	لاری، مصلح‌الدین	۳۰۲۷	کاشانی، میر معزالدین
۳۱۲۱	لامعی گرگانی	۳۰۲۸	کاشغری، سعدالدین
۳۱۲۳	لاهیجی، نورالدین محمد	۳۰۳۱	کحال، علی بن عیسی
۳۱۲۴	لطفعلی خان زند	۳۰۳۳	کرابیسی، احمد
۳۱۲۶	لواسانی، میرزا علی محمد	۳۰۳۴	کرجی، محمد بن حسن
۳۱۲۸	ماسرجویه	۳۰۳۹	کُرگانی، ابوالقاسم
۳۱۳۰	ماشاء‌الله	۳۰۴۱	کرمانشاهی، محمدخان
۳۱۳۲	مالک دیلمی	۳۰۴۴	کرمانی، اوحدالدین
۳۱۳۵	مانی	۳۰۴۶	کریم‌خان زند
۳۱۳۹	ماهانی، ابو عبدالله محمد	۳۰۴۹	کریمه مروزی
۳۱۴۱	مبارکشاه	۳۰۵۰	کسای مروزی
۳۱۴۳	مجدالدین بغدادی	۳۰۵۴	کشمیری، بَدْرالدین
۳۱۴۶	مجد همگر	۳۰۵۶	کشمیری، محمد حسین
۳۱۴۹	مجلسی، آمنه بیگم	۳۰۵۸	کَلاباذی، محمد بن ابراهیم
۳۱۵۱	مجلسی، محمدباقر	۳۰۶۰	کَلهر، محمد رضا

۳۲۲۶	مُعین مُصَوِّر	۳۱۵۴	مجنون
۳۲۳۲	مَغْرِبی، ابن سعید	۳۱۵۶	مجیرالدین بیلقانی
۳۲۳۵	مَغْرِبی، محیی الدین	۳۱۵۹	محبی، محمد امین فضل الله
۳۲۳۷	مُقَدِّسی، شمس الدین ابو عبدالله محمد	۳۱۶۰	محتشم کاشانی، علی بن احمد
۳۲۴۰	مُقَدِّسی، مطهر بن طاهر	۳۱۶۲	محمد زمان اول
۳۲۴۲	مقدم مراغه‌ای، محمد حسین خان	۳۱۶۴	محمد علی جهانگیر شاهی
۳۲۴۴	مَقْرِیزی، تقی الدین احمد بن علی	۳۱۶۵	محمد نصیر طرب
۳۲۴۷	مکتبی شیرازی	۳۱۶۷	محمد هادی اول
۳۲۴۹	ملاصدرا	۳۱۶۸	محمد هادی دوم
۳۲۵۳	ملا علی قوشچی	۳۱۶۹	محمدی هروی
۳۲۵۷	منشی زاده، میرزا ابراهیم خان	۳۱۷۱	محمود چغمینی
۳۲۵۹	منصور نادر العصر جهانگیر شاهی	۳۱۷۳	محمود خان ملک الشعراء کاشانی
۳۲۶۱	منوچهری دامغانی	۳۱۷۵	مختاری غزنوی
۳۲۶۵	منهاج سراج	۳۱۷۸	مدائنی، علی بن محمد
۳۲۶۷	موسوی، ابوالبقاء	۳۱۷۹	مَذْهَب هروی، محمود
۳۲۶۹	موسوی جهرمی، سلمان	۳۱۸۲	مراکشی، حسن
۳۲۷۰	موصلی، ابراهیم	۳۱۸۴	مزمین الدوله، علی اکبر
۳۲۷۳	مَوْفَّق هَرَوِی، ابو منصور	۳۱۸۶	مستوفی الممالک، میرزا حسن خان
۳۲۷۵	مولوی	۳۱۹۰	مستوفی الممالک، میرزا یوسف
۳۲۸۳	مهدی مصور الملک	۳۱۹۲	مستوفی بافقی، محمد مفید
۳۲۸۵	مذهب الدین دخواار	۳۱۹۴	مسروق، ابوالعباس
۳۲۸۷	مَهْتَنی گَنَوی	۳۱۹۵	مسعود سعد سلمان
۳۲۹۰	مهندس تبریزی، میرزا رضا	۳۱۹۹	مسعودی، علی بن حسین
۳۲۹۱	میبدی، احمد بن محمد	۳۲۰۳	مسعودی مَرَوَزی
۳۲۹۳	میرخلیل الله شاه	۳۲۰۵	مسیح کاشانی، مسعود بن علی
۳۲۹۵	میرخواند	۳۲۰۷	مشتاق اصفهانی
۳۲۹۸	میرداماد، سید محمد باقر	۳۲۰۹	مشهدی، احمد
۳۳۰۰	میرزا ابراهیم ادهم	۳۲۱۲	مشهدی، حسن علی
۳۳۰۱	میرزا بابا نقاش باشی	۳۲۱۳	مشهدی، شاه محمد
۳۳۰۳	میرزا بزرگ قائم مقام، عیسی بن حسن	۳۲۱۵	مشهدی، میر شرف الدین حسین
۳۳۰۶	میرزا علی همدانی	۳۲۱۶	مشیر الدوله، میرزا سید جعفر
۳۳۱۱	میرزای جلوه	۳۲۱۸	مصور، علی اکبر
۳۳۱۴	میرزای سنگلاخ، محمد علی قوچانی	۳۲۱۹	مَصُور بدخشانی، میر منصور
۳۳۱۶	میرزای شیرازی، محمد تقی	۳۲۲۱	معروف بغدادی
۳۳۱۸	میرزای شیرازی، محمد حسن	۳۲۲۳	معروف گَزَنخِی
۳۳۲۴	میر زین العابدین	۳۲۲۵	معمار، عبدالله خان

۳۴۲۹	نظامی گنجوی	۳۳۲۵	میر سیدعلی همدانی
۳۴۳۴	نظیری نیشابوری	۳۳۳۱	میر عماد سیفی قزوینی
۳۴۳۷	نفیس بن عوض	۳۳۳۴	میرک خراسانی، روح الله
۳۴۳۸	نفیسی، علی اکبر خان	۳۳۳۶	میرکلنگی، حسین
۳۴۴۱	نقاش باشی، عباس	۳۳۳۸	میسری
۳۴۴۲	نقاش باشی، محمدعلی بیگ	۳۳۴۰	میناس
۳۴۴۳	نقاش باشی، محمدکاظم	۳۳۴۲	مؤدب، حسن
۳۴۴۵	نقاش باشی، مهرعلی	۳۳۴۴	مؤمن کرمانی، محمد
۳۴۴۷	نقاش سلطانی، عبدالله	۳۳۴۶	نائینی، ابوالقاسم
۳۴۴۸	ننگرهای، آخوند درويزه	۳۳۴۸	نائینی، میرزا نصرالله خان
۳۴۵۰	نویخت، آل	۳۳۵۳	نابلسی، عبدالغنی
۳۴۵۳	نوح بن منصور سامانی	۳۳۵۵	نادرالزمان، ابوالحسن
۳۴۵۶	نورعلیشاه، محمدعلی	۳۳۵۷	نادره بانو
۳۴۵۸	نوری، ابوالحسین	۳۳۵۸	ناصرالدین منشی
۳۴۶۰	نوری اسفندیاری، حسن خان	۳۳۵۹	ناصرخسرو
۳۴۶۲	نوری، میرزا عباس	۳۳۶۴	نجاشی، احمدین علی
۳۴۶۴	نومسلمان، جلال الدین	۳۳۶۸	نجم الدوله، عبدالغفار
۳۴۶۶	نهرجوری، ابویعقوب	۳۳۷۹	نجم الدین کبری
۳۴۶۷	نیری، احمد	۳۳۸۱	نجیب الدین سمرقندی
۳۴۷۱	نیریزی، فضل بن حاتم	۳۳۸۴	نخشب، ابوتراب
۳۴۷۳	نیشابوری، محمد	۳۳۸۵	نخشب، ضیاء الدین
۳۴۷۵	واسطی، ابوبکر	۳۳۸۸	نزاری قهستانی
۳۴۷۷	واعظ کاشفی، کمال الدین	۳۳۹۱	نسیفی، عزیزالدین
۳۴۸۲	واقدی، ابوعبدالله محمد	۳۳۹۵	نسوی، ابوالحسن علی
۳۴۸۵	واله داغستانی	۳۳۹۷	نشاط اصفهانی
۳۴۸۸	وحشی بافقی	۳۴۰۰	نصرآبادی، ابوالقاسم
۳۴۹۲	ودود تبریزی	۳۴۰۲	نصرآبادی، میرزا محمد طاهر
۳۴۹۳	وراوینی، سعدالدین	۳۴۰۵	نصرالله منشی
۳۴۹۵	وزیری، علینقی	۳۴۰۸	نصر بن احمد سامانی
۳۴۹۷	وصاف الحضرة	۳۴۱۰	نصر بن مزاجم منقري
۳۴۹۹	وصال شیرازی، محمد شفیع	۳۴۱۲	نظام اعرج، حسن بن محمد
۳۵۰۲	ولی الله مَصور	۳۴۱۴	نظام الدین اولیا
۳۵۰۴	وَهَب بن مَنیه	۳۴۱۷	نظام الدین شامی
۳۵۰۶	هاتف اصفهانی	۳۴۲۰	نظام السلطنه مافی، حسین قلی
۳۵۰۸	هاتفی خَر جردی	۳۴۲۳	نظام الملک، حسن بن علی
۳۵۱۰	هانسوی، جمال الدین	۳۴۲۶	نظامی عروضی

۳۶۱۷	غدير خم
۳۶۲۰	جنگ جمل
۳۶۲۳	جنگ صفین
۳۶۲۵	جنگ نهروان

روزها و چهره‌ها

فهرست موضوعی

۳۶۴۱	ادبیات
۳۶۴۱	شاعران
۳۶۴۵	فرهنگ‌نویسان و دستورنویسان
۳۶۴۵	ادیبان و نویسندگان
۳۶۴۹	سیاست و اجتماع
۳۶۵۰	عرفان
۳۶۵۵	علوم دینی
۳۶۵۶	علوم عقلی
۳۶۵۶	منطق دانان
۳۶۵۶	حکیمان و فیلسوفان
۳۶۵۷	علوم نقلی
۳۶۵۷	علوم دقیقه
۳۶۵۹	علوم روایی
۳۶۵۹	جغرافی دانان
۳۶۵۹	مورخان
۳۶۶۱	علوم طبیعی
۳۶۶۳	هنر

فهرست تاریخی

۳۶۶۷	پیش از اسلام
۳۶۶۷	قرن اول
۳۶۶۷	قرن دوم
۳۶۶۸	قرن سوم
۳۶۷۰	قرن چهارم
۳۶۷۲	قرن پنجم
۳۶۷۳	قرن ششم
۳۶۷۵	قرن هفتم
۳۶۷۷	قرن هشتم
۳۶۷۹	قرن نهم
۳۶۸۱	قرن دهم
۳۶۸۳	قرن یازدهم
۳۶۸۴	قرن دوازدهم
۳۶۸۵	قرن سیزدهم
۳۶۸۶	قرن چهاردهم

۳۵۱۲	مُجویری، ابوالحسن علی بن عثمان
۳۵۱۶	هدایت، رضا قلی خان
۳۵۱۹	هروی، حاجی محمد
۳۵۲۳	هروی، سعیدالدین
۳۵۲۵	هروی، شیخ محمود
۳۵۲۷	هروی، عبدالله
۳۵۲۹	هروی، کمال‌الدین حسین
۳۵۳۰	هروی، میر علی
۳۵۳۲	هروی، میر محمدباقر
۳۵۳۳	هُمام تبریزی
۳۵۳۵	همایون شاهی، میرسید علی نادرالملک
۳۵۳۸	هلالی بُغتایی
۳۵۴۰	هشم طائی کوفی
۳۵۴۱	یاری مذهب هروی
۳۵۴۳	یافعی، عبدالله
۳۵۴۵	یاقوت حَمَوی
۳۵۴۹	یاقوت مستعصمی
۳۵۵۱	یحیی بن خالد برمکی
۳۵۵۶	یحیی بن عَدی
۳۵۵۸	یحیی خان
۳۵۶۰	یحیی معاذ رازی
۳۵۶۳	یحیی میرزا لسان‌الحکماء
۳۵۶۷	یزدی، سیدعُضد
۳۵۷۰	یزدی، شرف‌الدین علی
۳۵۷۲	یزدی، محمدباقر
۳۵۷۴	یزدی، مُعین‌الدین
۳۵۷۶	یعقوب لیث صفار
۳۵۸۰	یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب
۳۵۸۱	یغمای جندقی
۳۵۸۴	یوسف برهانی
۳۵۸۶	یوسفی هروی

حوادث مهم صدر اسلام

۳۵۹۱	بعثت
۳۵۹۶	هجرت
۳۶۰۲	جنگ بدر
۳۶۰۶	جنگ احد
۳۶۰۸	جنگ خندق
۳۶۱۰	جنگ خیبر
۳۶۱۳	حجة الوداع

هجری تا قرن دوازدهم (یعنی هنگام نخستین رویارویی مسلمانان با فرهنگ و تمدن غربی) می‌شود. بنابراین، در کتاب حاضر به‌ندرت به زندگی‌نامه افرادی پس از قرون دوازده - سیزده هجری پرداخته شده است و منظور از ایران، قلمرو فرهنگی ایران است که به مراتب وسیع‌تر از جغرافیای امروزی سیاسی ایران می‌باشد.

در یک نگره کلی، کتاب حاضر (به جز فهرست‌های انتهای جلد سوم) از سه بخش پدید آمده است. بخش نخست زندگی‌نامه کوتاهی از حضرات ائمه اطهار (ع)، بخش دوم، زندگی‌نامه حدود ۱۱۰۰ تن از اندیشمندان عالم اسلام و بخش سوم گزارشی از پاره‌ای رخدادهای تاریخی است. درباره بخش دوم کتاب در سطور پیشین گزارش مختصری داده شد. بخش نخست به زندگی‌نامه ائمه اطهار حضرات معصومین علیهم السلام اختصاص یافته که در مراجعه به این بخش باید چند نکته را اشاره کرد. یکی آنکه به سبب ذکر تاریخ‌های مربوط به روز تولد و شهادت این بزرگواران براساس تقویم قمری و جابه‌جایی سالانه این مناسبت‌ها در تقویم شمسی نمی‌توان این زندگی‌نامه‌ها را در طول یک سال شمسی تثبیت کرد. بنابراین این زندگی‌نامه‌ها در تقویم سالانه انتهای کتاب وارد نشده‌اند و استفاده کنندگان از این کتاب لازم است در مراجعه به این زندگی‌نامه‌ها این نکته را در نظر بگیرند. دیگر آنکه به علت درج دو موقعیت درباره هر یک از ائمه اطهار (علیهم السلام)، یکی برای ولادت و دیگری برای شهادت ایشان، برای هر کدام از این بزرگواران دو مقاله در کتاب حاضر منظور شده است و تنها ذات بزرگوار امام منتظر، امام قائم (عج) از این شمول خارج بوده و برای ایشان یک مقاله تهیه شده است. خوانندگان محترم به هنگام استفاده از این مقالات (مقاله‌های تهیه شده برای زندگی‌نامه ائمه اطهار علیهم السلام) باید توجه داشته باشند که ضرورتاً مقالات دوگانه مکمل یکدیگر نیستند و متقابلاً ممکن است اطلاعاتی در هر دو مقاله (به صورت تکراری) وجود داشته باشد.

در مورد بخش سوم اثر حاضر (رویدادها و مناسبت‌های خاص) باید گفت، پس از بحث‌های کارشناسی و مکرر، این نتیجه به دست آمد که نمی‌توان در ویرایش نخست این کتاب به فهرست کاملی از همه مناسبت‌ها و رخدادها کلیه سرزمین‌های قلمرو تمدن اسلامی دست یافت. بنابراین، مناسبت‌های طرح شده در کتاب حاضر تنها بخشی از وقایع قابل طرح و نخستین گام برای ارائه فهرستی از این مناسبت‌ها به حساب می‌آید و هرگونه نظر ارشادی برای تکمیل این فهرست موجب تشکر و باعث تکمیل آن در ویرایش بعدی کتاب خواهد بود.

کتاب حاضر، همان‌گونه که پیش از این ذکر شد، کوششی است برای در اختیار گذاشتن مجموعه قابل استفاده صاحبان نشریات و وسایل ارتباط جمعی تا با بهره‌گیری از آن برای دفاع از هویت ملی کشور در مقابل هجوم فرهنگی غرب گام بردارند. بنابراین، کتاب حاضر را به هیچ عنوان نمی‌توان دائرةالمعارفی درباره تمدن اسلامی یا کتابی از این دست به شمار آورد. کتاب حاضر در یک کوشش زمانی کوتاه‌مدت و با حداقل امکانات پدید آمد و پدیدآورندگان

امیدوارند در ویرایش‌های بعدی نقاط ضعف آن را برطرف سازند. در بسیاری از موارد مهم‌ترین منبع برای تهیه مقالات این کتاب مراجعه به انواع دانشنامه‌ها، دائرةالمعارف‌ها و کتاب‌های مرجع معتبر در آن حوزه بوده است و تا حد امکان کوشش شده مشخصات این آثار در قسمت منابع پایانی هر مقاله آورده شود. از دیگر سو، لزوم درج نام افراد در مشهورترین صورت ضبط نام آنها و نیز درج صورت الفبایی این نام‌ها، برای پدید آمدن قالب نهایی کتاب در یک ترتیب الفبایی، باعث شباهت آن به انواع دانشنامه‌های زندگی‌نامه‌ای شده است. درحالی‌که کتاب حاضر چنین نقشی را ندارد و فقط یک راهنمای تقویم تاریخی برای معرفی تعدادی از اندیشمندان عالم اسلام و حوزه فرهنگی ایران در یک قالب منظم روزانه و برای رسانه‌ها به شمار می‌آید.

این کتاب، چنان‌که ذکر آن رفت، با هدف خاصی تهیه شده است. در مورد مقالات ائمه اطهار (علیهم السلام) و برای یافتن هر یک از مقالات، لازم است به ردیف اسامی این بزرگواران در بخش نخست کتاب مراجعه شود. در مورد بخش دوم کتاب، یعنی زندگی‌نامه اندیشوران، همچنان‌که در سطور پیشین ذکر شد، نام هر یک از این افراد در تقویم تاریخی مندرج در انتهای هر یک از مجلدات کتاب ذکر شده است. به هنگام برخورد روزانه با هر یک از این نام‌ها می‌توان زندگی‌نامه آنها را در ردیف الفبایی‌شان، در بخش دوم کتاب، جست‌وجو کرد. همچنین، پیش از این ذکر شد که برای چیدمان زندگی‌نامه‌ها در تقویم یک‌ساله حتی‌المقدور سعی شده است از تاریخ مناسب و برابر با سالروز تولد یا فوت آنها استفاده شود و نام‌ها در یکی از این دو موضوع قرار گیرند. اما آن‌که تمامی نام‌ها بر این اساس مرتب شوند (به علت قلت منابع درباره روز تولد یا فوت بسیاری از این اندیشمندان) میسر نشد. بنابراین، در مواردی پراکندگی نام‌ها طی روزهای سال براساس قرارداد و تنها برای ذکر تاریخچه‌ای از این افراد صورت پذیرفته است. البته به ندرت به‌طور غیرمستقیم از یک تاریخ به عنوان مدخلی برای راهیابی به تقویم زندگی آنان استفاده شده است. بدیهی است که این امکان وجود دارد که پژوهش‌های جدیدتر، اطلاعاتی درباره تاریخ تولد یا فوت این اندیشمندان به دست دهد که در این صورت پدیدآورندگان این مجموعه در ویرایش دوم این اثر برای روزآمد کردن اطلاعات، بنا بر یافته‌های جدید، اقدام خواهند کرد. پدیدآورندگان این مجموعه معتقدند هر یک از مجلدات سه‌گانه کتاب می‌تواند هویتی مستقل داشته و به‌طور جداگانه نیز مورد استفاده قرار گیرند. بنابراین، محتویات هر مجلد به صورت تقویم تاریخی سالانه در انتهای هر جلد آمده و صورت در هم کرد تقویم‌های سالانه نیز در انتهای جلد سوم ذکر خواهد شد تا با استفاده از آن فرصت انتخاب برای هر روز در اختیار اصحاب جراید قرار داده شود.

در مورد چیدمان روزانه اندیشمندان نیز، همان‌گونه که پیش از این ذکر شد در موارد متعدد با قلت منابع برای انتخاب افراد در طول سال روبه‌رو بوده‌ایم. اگر آگاهی‌هایی از این دست در اختیار پژوهشگران باشد، بسیار سپاسگزار خواهیم شد تا آنها را در اختیار این کمیته قرار دهند تا در ویرایش بعدی مورد استفاده قرار گیرد.

برای تطبیق بین موقعیت‌های تاریخی در تقویم‌های شمسی و قمری در کتاب حاضر از تبدیل تاریخ مندرج در نرم‌افزار نجوم اسلامی (منتشر شده در تهران و قم، ۱۳۷۳ شمسی) سود جستیم.

علاوه بر تقویم سالانه تاریخی هر مجلد، چند نمایه نیز در انتهای جلد سوم کتاب تنظیم شده است. صاحبان نشریات و رسانه‌ها برای استفاده بهتر از این مجموعه و طرح زندگی‌نامه اندیشمندان مسلمان می‌توانند از این نمایه‌ها بهره گیرند.

بسیاری از مقالات این مجموعه پیش از تهیه کتاب حاضر و به درخواست کمیته فرهنگ و تمدن اسلام و ایران شورای عالی انقلاب فرهنگی و برای استفاده در طرح‌های دیگر تهیه شده‌اند؛ لذا با رویکرد استفاده چندمنظوره از این مقالات، از آنها در مجموعه حاضر نیز استفاده شده است.

پیش از گردآوری مجموعه حاضر و برای امکان‌سنجی استفاده از این مجموعه، چند کار آزمایشی نیز صورت گرفت. ابتدا مجموعه کوچکی از مقالات (شامل حدود ۳۰۰ مقاله) در اختیار شبکه چهارم سیمای جمهوری اسلامی قرار گرفت تا میزان ارتباط مخاطبان این رسانه با مقالات سنجیده شود. همچنین، تعدادی از آنها نیز طی دو شماره از مجله کتاب ماه علوم و فنون، شماره‌های مسلسل ۱۶ و ۱۷، ماه‌های مرداد و شهریور ۱۳۸۷ شمسی به چاپ رسید تا صورت کتبی مقالات نیز مورد نقد قرار گیرد.

کتاب حاضر می‌تواند مورد استفاده اصحاب جراید و رسانه‌های گروهی قرار گیرد. هدف پدیدآورندگان این مجموعه اشاعه فرهنگ ایرانی و اسلامی بوده است و انتشار دانشه‌های این مجموعه توسط این وسایل ارتباطی عملاً تبیین هدف پدیدآورندگان آن است.

در جریان تهیه کتاب حاضر گروه‌های چندی فعالیت داشته‌اند که باید از همه آنها تشکر و قدردانی نمود. به‌ویژه در این میان باید از مؤلفان مقالات، گروه ویراستاران، به سرپرستی خانم مهناز مقدسی، آماده‌کنندگان شکل نهایی کتاب و همچنین از همکاری شبکه چهارم سیمای جمهوری اسلامی ایران برای انتشار آزمایشی پاره‌ای از مقالات و نیز همکاری صمیمانه معاونت محترم فرهنگی و ارشاد اسلامی برای انتشار آن سپاسگزاری کرد.

در نهایت، باید اذعان نمود کتاب حاضر تنها قدم اول در راهی است که به تازگی آغاز شده است. نظر ارشادی همه مخاطبان و مراجعان به آن، سبب پربار شدن ویرایش‌های بعدی کتاب خواهد بود.

دکتر علی اکبر ولایتی

رئیس کمیته فرهنگ و تمدن اسلام و ایران

شورای عالی انقلاب فرهنگی

است، گویا این اثر، همان کتاب در چشم پزشکی است که به فرمان شاه عباس نگاشته است.

۴. طب محمد باقر (همان، ص ۳۵۵۴)؛

۵. قانون اعطاء المسهل و تناوله، که محمد باقر آن را در یک مقدمه و دوازده فصل و یک خاتمه نوشته است (همان، ص ۳۶۲۲)؛

۶. رساله‌ای در چوب چینی.

منابع:

الگود، سیریل، طب در دوره صفویه، ترجمه محسن جاویدان، تهران، ۱۳۵۷ ش.

تاریخ ایران کمریج، ترجمه تیمور قادری، تهران، انتشارات مهتاب، ج ۶، بخش سوم، ۱۳۸۷ ش.

منزوی، احمد، فهرستواره کتاب‌های فارسی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ج ۵، ۱۳۷۴ ش.

میر، محمد تقی، پزشکان نامی پارس، شیراز، مصطفوی، ۱۳۴۸ ش.

برای مطالعه بیشتر:

نفیس، سعید، تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، تهران، فروغی، ۱۳۶۳ ش.

محمدباقر بن عمادالدین محمود طیب شیرازی، طیب مشهور دوران شاه عباس صفوی در قرن یازدهم هجری قمری است.

تاریخ تولد و وفاتش در منابع نیامده است و آگاهی چندانی از زندگی‌اش در دست نیست؛ همین اندازه می‌دانیم که خانواده وی در پزشکی شهرت خاصی داشتند، به نحوی که عمادالدین محمود، پدر محمدباقر، با استفاده از کتب و مطالبی که جدش به رشته تحریر درآورده بود علم پزشکی را آموخت. پدر عمادالدین، مسعود بن محمود، ملقب به «رکن الدین» اصلاً شیرازی بود؛ ولی از آنجا که بیشتر عمرش را در کاشان گذرانده بود، «کاشی» نامیده می‌شد، اما پسرش کنیه «شیرازی» یافت (الگود، ص ۲۵).

از محمد باقر کتب و نوشته‌های چندی باقی مانده است، اما شهرت وی به این سبب نیست؛ زیرا این آثار چندان مهم و بدیع نیستند. او بیشتر به سبب اینکه پزشک بسیار حاذقی بود، شهرت داشت. در دربار شاه عباس می‌زیست و در ۱۰۱۱ ق، با شاه عباس به جنگ عثمانی و به تبریز و نخجوان و ایروان رفت و در محاصره ایروان، شاه عباس کتابی در کحالی از او خواست و او نیز آن را تألیف کرد (الگود، ص ۸۳؛ میر، ص ۱۴۶).

از جمله شاگردان محمد باقر، حکیم صدرا، پسر فخرالدین شیرازی، است که در جوانی نزد محمد باقر به تحصیل پرداخته و پس از آن ادامه تحصیلاتش را در هند، نزد حکیم علی گیلانی، ادامه داده است (الگود، ص ۹۳).

از جمله آثار حکیم محمد باقر به این شرح‌اند:

۱. کتابی در چشم‌پزشکی، به نام شاه عباس یکم، که در دو مقاله نوشته شده است؛

۲. ادویه مفردة و مرکبة امراض عین، که در بیماری‌های چشم و درمان آن است (منزوی، ج ۵، ص ۳۲۷۴)؛

۳. ساختن اکحال و مراهم: کحالی، که شامل دو مقاله

فرصت شیرازی، محمدنصیر، آثار عجم، بمبئی، ۱۳۱۴ ق.
مدرس تبریزی، محمد علی، ریحانة الادب، تهران، خیام،
۱۳۶۹ ش.

میرزا محمد طبیب شیرازی، مشهور به سرور شیرازی،
طبيب. ادیب و شاعر قرن چهاردهم هجری قمری است.
از تاریخ ولادتش اطلاعی در دست نیست. وی
فرزند میرزا کاظم بن حاج محمد شیرازی است. در
شیراز متولد شد و در آنجا رشد کرد. در فنون عربی و
ادبی استاد و در هر دو زمینه علمی و عملی طبابت
ممتاز بود. او قانون ابوعلی سینا را درس می داد و برادر
کوچک ترش، میرزا محمود، از شاگردان وی بود که در
جراحی مرتبه ای بلند داشت (اثرآفرینان، ذیل «سرور
شیرازی»؛ میر، ذیل «سرور شیرازی»).

میرزا محمد، علاوه بر مهارت در پزشکی، شعر نیز
نیکو می سرود و کتاب رشحات الفنون در ادبیات تألیف
اوست (اثرآفرینان، همان جا؛ آقابزرگ طهرانی، ج ۹،
ص ۴۴۲-۴۴۳). او بر بعضی کتب پزشکی نیز حاشیه
نوشته است. میرزا محمد در شعر «سرور» تخلص
می کرد. شعاع الملک در تذکره شعاعیه در مورد وی
نوشته است: «کمالاتش نه بی حد کم و نه زیاده از حد،
در علم طبابت ماهر و در تشخیص بعضی از علایم
قادر». گفته اند که مقصود شعاع الملک از کمالات،
کمالات ادبی این طبیب بوده است. میرزا محمد در
۱۳۱۵ ق درگذشت (میر، همان جا؛ اثرآفرینان، همان جا).

منابع:

آقابزرگ طهرانی، محمدحسن، الذریعه الى التصفیاف
الشیعه، بیروت، ج ۹، ۱۹۸۳.
اثرآفرینان، زیر نظر سیدکمال حاج سیدجوادی، ج ۳، ذیل
«سرور شیرازی»، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی،
۱۳۷۸ ش.
میر، محمدتقی، پزشکان نامی پارس، شیراز، ۱۳۴۸ ش.

برای مطالعه بیشتر:

شعاع شیرازی، محمدحسین، تذکره شعاعیه، شیراز،
۱۳۸۰ ش.